

Tokaszalonna üvegasztalon

Télre üres lett a szürke hátsó szoba, elköltöztek a festmények a falról, néhány megfáradt svábbogár pihen a sarokban, erőt gyűjtenek a meneküléshez.

Az üvegasztal is menni készül, lapján penészedő tokaszalonna remeg. Füst sem tartósítja, bicskád sem hasítja. A kutyának sem kell, madarak sem csipegetik. Megkeményedik.

Még látom, ahogy hagymát tépsz a tenyérnyi kertből, szára elszakad. Só helyett a cukrot veszed elő, édes élet. Kevered az ízeket. A tokaszalonnat meghagyod emlékedbe.

Kidobtam már azt a fagyasztót, amely jajgatott utánad. Rázkódott, amikor említettem neved. A kést ott hagytam az asztalon. Ha jössz, megtalálod.

Szalongangulat

Szépen ejtem az indulatszavakat, káromkodásaim is kedvesek, pattanásaim finoman pattannak. Elsöprik utamból a függöny fojtotta rovartetemet. Átballagok a fényben úszó nappalin, mindenkinek köszönök. Meghajol előttem a sivatagból elúzott fügekaktusz.

Elegáns szalonban alkonyat időz az ablakon, a mélyen csüngő csillár eléri fejemet. Finoman púposodik a parketta, billeg az üvegasztal, kicsit még lüktet karcos lapján egy meleg szalontüdő.

Poharamban vékonyodik a szalmaszál, kólát szürcsölök, kisujjam elvágyódik, irányt mutat. Leülnék, de kiszedi párnás székemből a varratot egy hóbortos bútorasztalos.

L. Simon László

„Verseik nem kellenek”

Proletárdiktatúra és irodalmi emlékezet

A napokban egy beszélgetésben a vitapartnerem azt vetette fel, hogy egy olyan kurzus, amely önmaga politikai legitimitációját részben az '56-os forradalomból vezeti le, vajon áthelyeztetheti-e Nagy Imre szobrát a nemzet fővárosának egyik szimbolikus teréről a város egy másik pontjára (a Kossuth tér közeléből egy attól távolabbi helyre). A kérdés már részben a legutóbbi tusnádi szabadegyetemen is szóba került, mikor az emlékezetpolitikai vitában magam feszegettem, hogy vajon miért is kavart olyan nagy hullámokat Nagy Imre szobrának áthelyezése, s hogy mindez városépítészeti probléma-e, vagy inkább identitás- és emlékezetpolitikai kérdés. Nyilván az utóbbi, mert az alkotás elszállításáról szóló polémia nem tájépitészeti és városrendezési jellegű volt, hanem annak mentén rajzolódott ki a törésvonalak, hogy miként viszonyulunk Nagy Imre életútjához, munkásságához és politikai örökségéhez. Egykori kulák dédszülők leszármazottjaként könnyen csábítana az megközelítés, hogy Nagy Imre munkásságából a padláslesöprésekért felelős moszkovita kommunista politikus parasztságot eláruló szerepét és kegyetlenségét emeljem ki, az elmúlt évtized politikusi munkája viszont megtanított arra, hogy a tetteinkért, a döntéseinkért, a kompromisszumainkért és a sokszor indokolatlan hallgatásainkért történő felelősségvállalás, illetve sorsfordító pillanatokban az áldozatokkal, sőt az önfeláldozással együtt járó helyes út választása talán a legnehezebb dolog. Orbán Viktor miniszterelnök egy 2018 júniusában lezajlott parlamenti vitában fogalmazta meg, hogy amikor „egy miniszterelnök abba a helyzetbe kerül, hogy választhatja a hazáját meg a halált, és a halált választja, hogy ki tudjon állni a hazája mellett, és csak a halálával tud kiállni a hazája mellett, és ezért nem megfutamodik, hanem vállalja, aminek jönnie kell, az egy olyan emberi magatartás, amit mindenfajta politikai nézettől függetlenül ennek az országnak, amely politikailag eléggé megosztott, érdemes elismernie és megbecsülnie”. Nagy Imre nézeteivel „az itt ülők nagy része föltehetően egyáltalán nem ért egyet, és a kommunista pártban betöltött szerepével sem ért egyet, de Nagy Imre az '56-os forradalom leverése után azzal, hogy nem tagadta meg a forradalmat, hanem vállalta a magyar népet, azzal megváltotta a nemzet tiszteletre méltó vezetői közé a menetjegyét”.

Harminc évvel a kommunista diktatúra összeomlása után tehát nem is lehet kérdéses, hogy Nagy Imre szobrainak helyük van a köztereinken. Ugyanakkor a Nagy Imre-szobor elszállítása egy másik emlékezetpolitikai problémára is rámutat. Lehet-e, szükséges-e a 21. században egy olyan emlékművet rekonstruálni, ami állítólag mind esztétikai, mind tartalmi szempontból erősen megosztotta és az újbóli

felállítását után is meg fogja osztani a közvéleményt? A Nagy Imre-szobor helyén állt Nemzeti Vértanúk emlékművét 1934. március 18-án avatták fel a Vértanúk terén. A kőpillér tetején egy kőkoporsó volt látható, előtte Hungária alakja állt, alatta a következő felirattal: „A nemzet vértanúinak 1918–1919”. A pillér hátoldalán a magyarságot jelképező, izmos férfi vívott eredményes harcot egy a bolsevizmust szimbolizáló sárkányszerű szörnyel. Az emlékművet a kommunistáktól megszokott „spontán szobordöntögetések” során 1945 szeptemberében távolították el a Parlament közeléből. Sárosi Péternek az Index.hu portálon a rekonstrukció kapcsán 2018 decemberében megjelent cikke már a címadással is egyértelművé teszi az ítéletét: „Történelemhamisító emlékműre cserélik le Nagy Imre szobrát”. De mi is a szerző szerint a történelemhamisítás? Az, hogy az emlékmű csupán a vörösterrornak akart emléket állítani a tanácsköztársaság utáni fehérterrort figyelmen kívül hagyó hatalom? Mintha számon lehetne kérni a keresztényeken, hogy a templomaikban miért nem állítanak Budha-szobrokat, a zsidókon, hogy miért nem tartják Isten fiának Jézust.

Megérthetjük az Index újságírójának elfogultságát, ha átgondoljuk Alexa Károlynak a felvetését, aki szerint a magyar 20. század számtalan példával szolgál arra nézve, hogy „a történelmi múlt egyes szakaszainak, eseményeinek értelmezése, egyik vagy másik személyiségének a megítélése mennyire ki van szolgáltatva az értelmező és ítélkező jelen ideológiai elkötelezettségének és politikai érdekeinek. Alighanem többen is a kelleténél. Nyilvánvalóan annak tulajdonítható a véleményváltozatok eme sokszínűsége, hogy a századelős békeidőktől a nemzeti közélet teljes szerkezetét átrendező századvégi rendszerváltozásig több, egymástól radikálisan eltérő politikai rezsim volt hatalmon – eltérő érdekekkel, ízléssel, hagyománytudattal, az ezeket érvényesíteni képes erővel és kultámogatással. S ezek mindegyike – ha volt rá ideje – nagy lendülettel látott neki a múlt meghódításának – felfedezésének is, megtagadásának és újratemetésének is.” Ez alól mi sem vagyunk kivételek, a mostani konzervatív kurzusépítési szándék is értelmezhetetlen lenne az uralkodó 20. századi narratívák egy részének átírására, illetve a nyelv uralására való törekvés nélkül. Hiszen „ha az ember nem nyeri meg a saját nyelvért vívott harcot, akkor nem nyer a tartalmakról szóló birkózásban sem” – véli a jelenlegi miniszterelnök.

Visszatérve Szamuelyhez és az emlékezetpolitikához, ne feledjük, hogy a diktatúra időszakában hazánkat teleszórták az őt ábrázoló szobrokkal: szülővárosában, Nyíregyházán Olcsai-Kiss Zoltán, Győrben Alexovics László, a XII. kerületi Szamuely Tibor TBC Gyógyintézetnél Simon Ferenc alkotása állt, míg a VIII. kerületi egykori Kun Béla téren (ma Ludovika tér) elhelyezett, Kun Béla és Landler Jenő portréját kiegészítő domborművét Farkas Aladár készítette el.

Arról a Szamuelyról van szó, akiről gyermekkoromban azt tanultam az általános iskolában, hogy hazánk egyik tiszteletreméltó hőse volt. Arról a gazemberről van szó, aki a proletárdiktatúra alatt, 1919. április 20-án elhangzott beszédében

kiemelte: „A hatalom a kezünkben van. Aki azt akarja, hogy visszatérjen a régi uralom, azt kíméletlenül fel kell akasztani. Az ilyenek bele kell harapni a torokába. A magyarországi proletariátus eddigi győzelme nem került különösebb áldozatokba. Most azonban szükség lesz arra, hogy vér ömöljön. A vértől nem kell félni. A vér – acél: erősíti a szívet, erősíti a proletár öklöt. Hatalmassá fog tenni bennünket a vér. A vér lesz az, mely az igazi kommunvilághoz elvezet minket. Ki fogjuk irtani, ha kell az egész burzsoáziát!”

Arról a Szamuelyról van szó, akiről Kassák azt írta az *Egy ember életében*, hogy neve a kiontott vér szimbóluma a polgárság körében. Arról a Szamuelyról, aki gondolkodás nélkül gyilkoltatott halomra ártatlan embereket. 1919. június 23-án csak Dunapatajon Szamuely „vérszopó hiénái” összesen negyvennyolc ártatlan embert lőtték agyon és tizenötöt akasztottak fel. Ők és a „dicsőséges 133 napnak” a további 527 ártatlan áldozata megérdemlik az emlékművet, megérdemlik a kegyeletteljes főhajtást. Mindez független attól, hogy mások is áldozataivá váltak más bűnös rendszereknek: a rájuk való emlékezés jogos igénye viszont nem akadályozhatja meg a Nemzeti Vértanúk emlékművének rekonstrukcióját.

Az 1890 és 1919 között élt Szamuely az írással is kacérkodott. Fodor Oszkár visszaemlékezéséből tudjuk, hogy viszonylag fiatalon „a Nagyváradai Napló munkatársa lett, ahol Ady is feltűnt bátor cikkeivel. Ady Laszkyék Szabadságától ment át Fehér Dezső lapjához, Szamuely Tibor viszont a Napló szerkesztőjének ezerféle elkötelezettségét megunva lépett be Laszky Szabadság című lapjához. Egy váratlan összekülönbözés döntötte el Szamuely elhatározását. Nagy helyi szenzációt keltett, midőn támadó cikket írt volt gazdája ellen. Cikkében a váradi püspök s egy újságíró dolgát pertraktálta. Fehér Dezső sajtópert indított, de miután a bíróság a püspököt is beidézte tanúként, Filatky főispán közbelépésére visszavonta panaszát. Fehér Dezső nem jutott elégtételhez, amiről sok szóbeszéd folyt a váradi helyi politikában. Ennyit tudunk meg Hegedűs Nándor, a Nagyváradai Napló egykori szerkesztőjétől, és még annyit, hogy számos cikket írt Váradról a Népszavának is. A fiumei A Tengerpart újabb szerkesztőválsága ebben az időben vitte Szamuely Tibort Fiuméba; utána Budapesten, a Magyar Kurir című lap tudósítónál helyezkedett el. Malcsiner Emil, régi klerikális újságíró volt a könyvatos szerkesztője. A klérus, az Actio Catholica és más egyházi intézmények híreit továbbította az újságokhoz illő szubvenció ellenében. Hogy a radikális beállítottságú Szamuely hogyan került oda, nem tudom. Malcsineknek nyilván olcsó munkatárs kellett éppen, s Szamuely más híján elvállalta ezt a nem nagyigényű sajtómunkát. Azután az MTI-hez került, miközben a Népszavának is írogatott. Egy délután Szamuely félrehívott az Abbáziában asztalunk mellől, hogy bizalmas közlendője volna. Elmondta, hogy vannak témái, melyek beleillenek az én A Pénzvilág című lapomba. Másnap hozta is az első kéziratát. Meglepett stílusának könnyed gunyorossá-

ga. Elmés volt a cikke, több is annál. A készülő városi választásokról írt, s ennek ürügyén a főváros urainak gazdálkodásáról, a panamákról, a klikkrendszeréről.”

Szamuely 1919-es sikeréhez mindennek persze nem sok köze volt. Leninnel való találkozása és közös fényképe viszont mindennél többet ért a mozgalomban. Még halála után évtizedekkel is üzenetértékkel bírt. Ahogy Alexa Károly írta a *Hitel* 2017. novemberi számában: „Lenin és Szamuely Tibor közös fényképe a moszkvai Vörös téren 1919 tavaszán jelképes hivatkozási alap lett Magyarországon 1945 áprilisától.” Az ilyen kis momentumoknak felbecsülhetetlen szerepük volt a kommunista emlékezetpolitikában. „Számos okát találjuk annak, hogy a gazdag példatáron belül miért éppen a Tanácsköztársaság, más néven a Kommün vált azzá az eseménnyé, amelyet a legszélsőségesebben ellentétes megítélések kísérték és követtek – véli Alexa Károly. – Minden előzmény nélküli újdonság volt a magyar történelemben például az, hogy egy kétes legitimitációjú, nem a hagyományos országvezető elitekből verbuválódó – mondhatni gyökértelen – politikai erő teljhatalomhoz jutott; döbbenetesen meglepő volt az a – mérlegelést szinte teljesen mellőző – radikalizmus és közöny, amivel felszámolták a történelmi alkotmányt, ellenőrzés alá vonták a mindennapi élet intim szféráit, és kérdésessé tették a nemzeti meg a társadalmi morál alapelemeit.”

Mindehhez hozzájárult a magyar írók kezdeti lelkesedése, akkori írásaik a második világháború utáni kommunista újramezélés időszakában hivatkozási alappá váltak, később beépültek az oktatásba, a Forradalmi Ifjúsági Napoknak nevezett ünnepszorozat iskolai és munkahelyi programjaiba. S természetesen a viszonylag rövid időn belül bekövetkezett csalódás, egyesek (mint például Babits) hallgatása, mások lázadása nem kapott ugyanilyen felületet, mert a kommunista irodalom- és történettudomány gondosan ügyelt a részletekre. A „dicsőséges 133 nap” emlékét semmilyen módon nem lehetett veszélyeztetni, a valójában gyilkos és bűnöző vezetőit, azaz az állítólagos hőseiket nem lehetett deheroizálni, miközben a hivatalos történetírás, szépirodalom, közéleti szobrászat, filmgyártás számos eszközzel megtette ugyanezt a neki nem tetsző, ugyanakkor valóságos nemzeti hőseinkkel és példaképeinkkel.

Az írók kezdeti lelkesedésére számtalan példát találunk. A *Nyugat* 1919. április 1-jei számában még Szabó Dezső is üdvözli a tanácsköztársaság kikiáltását: „Sikerül-e most végképp megvetnie lábát az új világrendnek, vagy a nagyszerű erőfeszítés csak szuggéráló példa marad, beleégyve minden jövő felé forduló szívbe? Nem lehet tudni. Mindenesetre a legmélyebb hittel kell dolgoznunk kiépítésén. De a ma jelszavai s a tegnap jogos gyűlölete ne szűkítse meg emberségünket, ne homályosítsa el horizontunkat. A kommunizmus sem végcél, csak állomás, melyen át továbbrohan a végtelenbe haladó ember. Egyetlen végtelen horizontja a jövőnek: a teljes ember. Az ember, akiben benne lesz Szókratész, Szent Ágoston és Marx, Platon, Corneille és Whitmann, minden kor, minden ember, minden faj. Összejött óceánja az évezredek től zuhogó emberi életnek, vissza fogja mutatni tükrében a kozmosz örömeinek és fájdalmainak minden emberi

arcát, s úgy lesz, minden emberben benne az egész emberiség, mint a szétterjedt jó étel, az egyetlen szeretet, a feladatra hívó megilletődés. Szétszórva sok száz táj felé, éhes gyökerek vad csókjaiba oszolva, tavaszi vadvizek titkos sodraiba bontva, bele-rothadva az előrohanó tavaszba: ti elfektetett nagy gyermekek, véres vetései az örök jövőnek, köszönet nektek. Most jön véretek nagy aratása. Új világ születik, új ember keresztelődik zúgják a megkondított szívek.”

A *Nyugat* ugyanezen számában publikálja Tóth Árpád *Az új Isten* című versét, ami- ben ilyen sorok olvashatók:

Hozsánna néked, új Isten, hozsánna!

Ismerj meg minket, tieid vagyunk!
A szíved hajtó élő, drága nedv,
A diadalmos vörös lüktetés
A mi bús bérünktől is gazdagult
S világra ömlő harsonád sodrába
Gyötört torkunk reszkető hangverése
Szerények s mégis egyítve simul:
A kicsiny, árva magyar jaj-patak
A messze zengő, nagy moszkvai árba,
Mely most tisztára mossa a világot:

Hozsánna néked, új Isten, hozsánna!

Legyen szavad teremtés új igéje,
Formáld át sáros, bűnös, ócska bolygónk,
Mit elrontott sok régi, úri isten,
Te istenek közt új és proletár
Formáld boldoggá pörölyös kezeddél, –
Emelj minket roppant tenyereidre
És a magad képerre gyúrj át minket!

Móra Ferenc is lelkesedik, még nem is sejti, pár hét múlva miket fognak elkövetni a vörös osztagok, köztük a hírhedt Lenin-fiúk, mikor ezt írja a *Szegedi Napló* 1919. április 1-jei számában: „Proletárdiktatúránk első hetén túl vagyunk. Talán sohasem volt a történelemben diktatúra, amely ilyen megalkuvástalanul kemény, és mégis ilyen istenien emberséges lett volna. A történelem eddig csak véres diktatúrákat ismert. A szegedi lapok egy hétig tele voltak rendeletekkel, amelyek háttérben a statáriális bíróság töltött fegyvere meredezett, s ennek a fegyvernek egyszor sem kellett elsülnie.

A proletariátus nem vérre szomjas, hanem boldogságra, s abból mindenkinek juttat annyit, amennyi megilleti.”

1919. május 8-án a kassai polgár, Márai Sándor pedig így fogalmaz: „a négy sarkában felgyújtott ország megmaradt szigetén összeszorított ököllel kimondjuk az utolsó szót: nem! Nem kötünk fegyverszünetet, nem adjuk oda vasutainkat és hajóinkat, nem vetkőzünk ki lerongyolt ruháinkból, nem adjuk oda utolsó falat kenyérünket, nem tartjuk oda a felszabadult magyar proletariátus meztelen testét bojárok eszelős korbácsainak. Magyarország a jószándékért cserébe ökölcsapást kapott az arcába.”

Sok más irodalmi mű mellett citálhatnám még Juhász Gyula: *Májusi óda* című versét, de talán még érdekesebb Babits töredékes versének utolsó három szakasza:

Két nép vagyunk ma, muszka és magyar,
ki több szégyenben élni nem akar
és inkább szenved, inkább belehal,
de ember lesz és újra fiatal!

Magyarok! a kor nagy dologra hi,
mi vagyunk az idők postásai,
mi küldjük szét a vörös levelet,
melynek pecsétjei vérző szivek.

S sokan remegnek, ha a pósta jön,
de még többeknek lesz ez szent öröm,
hogy nem volt annyi vér és annyi könny
hiába, mert már a nagy óra jön.

Babits kifejezetten lelkes volt a kommün elején, Szabó Lőrinc jegyzeteinek tanúsága szerint irodalomelméleti előadását áprilisban e szavakkal nyitotta meg: „Mielőtt ezeknek az elmékedéseknek a sorozatát megkezdeném, úgy érzem, hogy nem szabad elmulasztani, hogy mi, akik az emberi szellem alkotásairól szóló tudományt akarjuk ezeken az órákon körvonalazni, meg ne hajtsuk a tudomány komoly zászlóját az új szellem vörös lobogója előtt. Bizonyára minden tudománynak, az egész tudományos gondolkodásnak megvan az oka rá, hogy a forradalom fiatal szellemében felszabadítóját üdvözölje. Felszabadítóját, mert hiszen a régi világ minden féltett és őrzött berendezkedése, minden, az egyház, a trón, a szent tulajdon és minden ebből következő intézmények és konvenciók a maguk államilag védett vitathatatlanságukban csak bilincsei és kerékkötői lehettek az igazság elfogulatlan kutatásában, – és testvérét, mert hiszen az igazság elfogulatlan kutatása maga is forradalom már, testvére és heroldja a forradalomnak, s a szellemi tudományok munkása a forradalomnak. Bátor és

számonkérő logikára nevelvén az agyat, tisztánlátásra a szemeket, meg nem alkuvó igazságszeretetre a szívet; de kétszeresen közel érezzük magunkat a forradalom szelleméhez, mikor vizsgálódásunk tárgya ma az emberiség alkotó szelleme. És e szellemnek azok az alkotásai, melyeket együttvéve irodalomnak nevezünk. Az emberiség érzéseinek és átértett gondolatainak felgyülemelő thesaurus. Érzések, amelyeket az összes emberiség évezredek át tartó szenvedései gyűjtöttek fel a lelkekből, és gondolatok, melyek ezekből az érzésekből születtek.”

Babits lelkesedése hamar szertefoszlott, utólag így értékelte a történeteket: „Az én világnézetem a proletárdiktatúra alatt teljesen konzervatív irányban toldott el. De úgy látszik, a konzervativizmust nem egyformán értettük. A forradalmat az eszközök utáltatták meg velem: s ha a visszahatás ugyanolyan eszközökkel dolgozik, akkor ez csak folytatása a forradalomnak. S az én konzervativizmusom nem jelentheti régi ideáljaim megtagadását. A főcél a béke és boldogság: erre kétségtelenül rossz út a forradalom, melyben a nemzet önmagát öli meg: de nem kevésbé rossz út az, ha nemzetek és fajok egymást ölik. Az igazi hazafiság az, mely a maga nemzetét, faját belül erősíti: de nem az, mely idegen nemzeteket, fajokat kifelé támad. Az igazi hazafiság a kulturális nem a politikai.”

Az 1945 utáni hivatalos irodalomtudomány természetesen megpróbálta megmagyarázni a proletárdiktatúráért kezdetben lelkesedő írók gyors kiábrándulását. Sőtér István 1959-ben, a Kortársban megjelent Babits-portréjában úgy véli, „Az ő rokon-szenve a Tanácsköztársaság iránt legfeljebb valamiféle elfogulatlan érdeklődés, melyet egyhamar elriaszt a forradalmi harc vére és sara.” A „Spenót” (*A magyar irodalom története*) 1965-ben megjelent V. kötetében (a főszerkesztő Sőtér, a szerkesztő: Szabolcsi Miklós, akihez még én is jártam szakszemináriumra az egyetemen), *A Tanácsköztársaság nehézségei; visszhangja az irodalmi életben* című részben az olvasható, hogy a proletárdiktatúra utolsó két hónapjában „különösen a volt polgári írócsoporthoz tartozó írók közül »hallgattak el« többen. Milyen körülmények okozták ezt? Mindekelőtt a súlyos papírhiány, ami az ellenséges blokádkövetkeztében állt elő. Részben emiatt, részben politikai okokból a volt polgári napilapok, melyekbe az írók nagy többsége írt a Tanácsköztársaság első hónapjaiban (Világ, Pesti Hírlap, Magyarország, Pesti Napló stb.) nem jelennek meg többé, s megszűnik jónéhány folyóirat is. A tervezett új irodalmi folyóiratok – az egyiket Osvát Ernő, a másikat Bölöni György szerkesztette volna – viszont még nem indultak meg. Nyilvánvaló, hogy a megmaradt lapok, irodalmi és kulturális folyóiratok, mint például a Nyugat, a Ma, az Érdekes Ujság, a szocialista szellemben átalakított Uj Idők vagy a Barta Lajos szerkesztésében megindult Emberiség nem tudták rögtön pótolni a megjelenési lehetőségek így támadt hiányát.

De voltak ennek elvi okai is. Az írók nagy részét a proletárforradalom felemelő ereje magával sodorta, de nem minden írónál volt ez az állásfoglalás egyértelmű, fenntartás

nélküli elfogadása az új világrendnek. Minden forradalmi változástól az emberek saját vágyképeik megvalósítását várják, így voltak ezzel 1919-ben az írók is. Sokukat elsősorban a Tanácsköztársaság függetlenségi küzdelme állította érzelmileg az új rend mellé, és közrejátszott az is, hogy polgárháború nélkül győzött a proletárforradalom. Emellett az imperialista háborúért felelős úri osztályok meggyűlölése és a világforradalom várása, sőt elkerülhetetlenségének tudata, amiben az emberiségnek a véres háborúból való felemelkedését, öneszmélését látták az írók, lélektanilag is elősegítette csatlakozásukat a Tanácsköztársasághoz. Tudatukban és érzelmileg is elfogadták a szocializmust, de a szocializmus tudományos világnézete még kevéssé volt ismert előttük. Mindebből következett, hogy amikor az osztályharc élesedett, és a Tanácsköztársaság fokozatosan *terrort kényszerült alkalmazni* [kiemelés tőlem] az ellenforradalmi burzsoázia letörésére, egyes polgári írók értetlenül álltak e jelenség előtt és visszahúzódtak, mint például a pacifista Babits Mihály. Mások az ellenséges blokádból származó gazdasági nehézségek, a közellátási zavarok, és a kispolgárságot sértő, egyes túlzó intézkedések láttán húzódtak vissza a közvetlen cselekvéstől. Általánosabb megtorpanást okozott az imperialista támadások fokozódása és a fronthehelyzet rosszabbodása a proletárdiktatúra utolsó hónapjaiban, valamint az annyira várt világforradalom elmaradása, s az a körülmény, hogy Szovjet-Oroszország maga is élet-halálharcot vívott ebben az időben s nem állt módjában katonailag a Magyar Tanácsköztársaság segítségére sietni. Több író a proletárdiktatúra elkövetett hibái készítették tépelődésre, így Móricz Zsigmondot az elmaradt földosztás. Mindehhez hozzájárult egyes szektás hangoskodók indokolatlan támadása is a polgári oldalról érkező írók ellen. Tóth Árpád nyilvánvalóan ilyen támadás hatására zárkózott magába. Együttesen ezek az okok eredményezték egyes polgári írók befelé fordulását, töprengését s némelyikük időleges elhallgatását. De mindez csak átmeneti jelenség volt.” Az utólagos magyarázat és önfelmentés „legszebb” példája a fejezet zárása: „*Ha az imperialista túlerő támadása katonailag meg nem dönti a Magyar Tanácsköztársaságot, a kommunistáknak lehetőségük nyílt volna hibáik kijavítására, legyűrték volna belső nehézségeiket, és az írók zöme továbbra is segítette volna őket az új világ építésében.* [kiemelés tőlem] Hogy mennyire nem igazi elhallgatásról vagy szembenállásról van szó az írók zöménél, bizonyítja a Tanácsköztársaság utolsó két hónapjának sokoldalú, gazdag irodalmi termése is. De bizonyítja az is, hogy 1919. július 10-e és augusztus 1-e között, tehát az utolsó húsz napban több mint 155 ezer koronát fizettek ki részben akkor írt, de a bukás miatt már meg nem jelenhetett, részben tervezett és készülő művekért az íróknak.”

Voltak olyanok is, igaz, kevesen, akik mindvégig távolságtartással vagy erős fenntartással viszonyultak a közműhöz. A Magyar Idők egy évvel ezelőtti kultúrharcos cikkében a Kassák Múzeum kapcsán az irodalomtörténeti kérdésekben rendkívül tájékozatlan szerző ezt írja: „Az intézmény a jobboldal által is elfogadott kommunista Kassák Lajosról van elnevezve, akinél – miután a diktatúra egyik szellemi irányza-

tát öntötte művészeti formába – szintén szigorúan el kellett választani a művészeti munkásságát a vállalhatatlan tevékenységétől.” Valójában éppen fordítva volt. Róbert Zsófia *A Tanácsköztársaság és az írók* című, egyébként több ponton vitára ingerlő írásában kiemeli, „Kassák Lajos, aki élete végéig szocialistának vallotta magát, az első pillanattól bizalmatlanul szemlélte az új kurzus politikai vezetőit. Nem értett egyet az általuk szavakba foglalt és gerjesztett szociáldemokrata–kommunista ellentéttel. Nem helyezte Kun Béla tömegkultúra-eszményét, nem fogadta el, hogy az általa szerkesztett MA a Tanácskormány hivatalos lapja legyen. Az irodalom függetlenségének elvét képviselte.” Ha publicistánk olvasta volna az *Egy ember életét* vagy Kassák Kun Bélához intézett nyílt levelét (*Levél Kun Bélához a művészet nevében*), amelyben a magyar avantgárd mestere visszautasítja a burzsoá dekadencia vádját, akkor megértette volna, hogy Kassák egész életében azt vallotta, amit a tanácsköztársaság idején is: „minden pártpolitikán, nemzeti és faji ideológián túl a soha be nem érhető végcél felé indítottuk el harcunkat az emberért”. Beszédese a „Spenót” értékelése is: Kassák „a Tanácsköztársaság idején továbbra is fenntartja a lenini pártosság eszméjével szemben elfoglalt álláspontját”.

Nem árt figyelni az ilyen részletekre, nehogy a neofita forradalmi buzgalom megtévesszen bennünket. Kinek lenne kedve olyan beszélgetés résztvevőjének lenni, mint amilyenbe Kosztolányi Dezső csöppent, mikor a közmű idején összefutott Kun Bélával, akivel sok évvel korábban a Budapesti Napló szerkesztőségében egy dolgozószo-bában ültek?

„– Mondd, mi ez itt, öregem? – kérdezi sűgva, pajtási cinkossággal, kíváncsian megfeszített karral, csodálkozó tenyérrel Kun Bélától, és várja, hogy a régi »vagány« újságíró társ fél szemével hunyorogva, csibészesen röhögve bevallja, hogy az egész csak móka, s kár izgulni.

Kun Béla azonban állig begombolkodik, propagandaízű szavakkal vázolja a helyzet komolyságát s az eljövendő kíméletlen harcot.

– És mi lesz velem? Mi lesz az írókkal? – faggatja Dide a népvezért.

– Reád semmi szükség a proletárállamban – feleli Kun Béla. – Verseket nem kellenek. Majd tanulsz valami mesterséget. Ha okoskodszt, ki fogunk végezni.”

Egy biztos: a tanácsköztársaság végképp helyére került a történeti emlékezetben: nincs az a baloldali narratíva, amely – valamennyi relativizálási szándékával együtt – feledtetni tudja a proletárállam vezetőinek bűneit és nemzetellenes tevékenységét. Kosztolányi, Kassák, Ady, Babits és társaik minden tévedésükkel, bűnükkel egyetemben pedig élő bizonyosságát adják annak, hogy márpedig versekre, lélekerősítő, emberi gyarlóságainkra rámutató, magyar nyelvünket és nemzetünket megtartó irodalomra szükség van, és szükség lesz.

(Elhangzott a Tokaji Író táborban, 2019. augusztus 16-án.)